

Θεόδωρος Μπενάκης

Για μερικές ανακρίβειες στην ιστορία του εργατικού κινήματος

Επιστημονικές διατριβές πάνω στην ιστορία του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα παρουσιάστηκαν αρκετές στα μέσα των χρόνων του '70. Μέχρι εκείνη την εποχή, ιστορικές πληροφορίες έδιναν οι εργασίες του Γιάννη Κορδάτου για το εργατικό κίνημα και την σύγχρονη Ελλάδα, οι «Αναμνήσεις» παλιών στελεχών του κινήματος καθώς και πολιτικές τοποθετήσεις οργανώσεων ή κομμάτων πάνω σε ιστορικά γεγονότα.

Στην δεκαετία του '70 οι έλληνες ιστορικοί προσανατολίζονται προς τις ρίζες του εργατικού κινήματος.¹ Παράλληλα πλουτίζουν και οι εκδόσεις των απομνημονευμάτων παλιών σοσιαλιστών και κομμουνιστών.

Όσο όμως και αν τα «Απομνημονεύματα» γίνονται ανεκτά για τα λάθη, ανακρίβειες, υπερβολές που περιέχουν, μια ιστορική εργασία, η εργασία ενός επιστήμονα ιστορικού, δεν μπορεί, δεν έχει το δικαίωμα να περιέχει ανακρίβειες.

Μέσα στα πρώτα χρόνια της εκδοτικής δραστηριότητας που αφορούσε το εργατικό κίνημα της Ελλάδας, είδαν το φως εργασίες με ανεπίτρεπτα λάθη. Σ' αυτό το άρθρο δεν έχω διάθεση για προσωπικές διαμάχες με τους ιστορικούς αυτούς, αλλά θέλω να τονιστεί μια πλευρά αυτής της βιβλιογραφίας που καθημερινά παίρνει μορφή *θεωρίας*.

Είναι πρόβλημα πλέον για την σημερινή ιστορική επιστήμη που ασχολείται με το ελληνικό εργατικό κίνημα η υποτίμηση του «νικημένου», η δημιουργία δηλαδή μιας «Ιστορίας του νικητή» και η προχειρότητα στις αναφορές γεγονότων, ονομάτων και λοιπών στοιχείων. *Είναι ανάγκη* να μελετηθεί η «Ιστορία του νικημένου» για να δοθεί πληρέστερη πληροφόρηση αλλά και για να φωτιστούν σημεία της γενικότερης κοινωνικής μας ιστορίας.

I

Ο Γιάννης Κορδάτος έφτασε στις μέρες μας σαν ιστορικός. Στην περίοδο της λεγόμενης κρίσης του ΚΚΕ (1923-24) ήταν στέλεχος του και στέλεχος της διοίκησης του. Άρθρα του στην «Κομμουνιστική Επιθεώρηση» της εποχής εναντίον των αντιπάλων τάσεων μέσα στο ΣΕΚΕ-ΚΚΕ, εκφράζουν την πολιτική του θέση.² Στον πέμπτο τόμο της *Ιστορίας της νεώτερης Ελλάδας (19(X)-1924)* και στο ΝΕ' κεφάλαιο³, ιστορικός πια ο Κορδάτος δείχνει να ξαναμεταφέρει τις παλιές πολιτικές διαφορές του και στο χώρο της ιστορίας.

«Η παράταξη που αντιπολιτευόταν την Κεντρική Επιτροπή του κόμματος ζητούσε πιο «θαρραλέα» και πιο «κομμουνιστική» πολιτική. Επικεφαλής της ομάδας αυτής στον Πειραιά και στην Αθήνα ήταν ο Ευάγγελος Παπαναστασίου και ο Κωνστ. Σπέρας. Ο Παπαναστασίου ήταν δικηγόρος χωρίς μεγάλη πελατεία...»⁴

Χωρίς ο Κορδάτος να εξηγεί σε τι θα μπορούσε να βοηθήσει άμεσα την ιστορική έρευνα το εάν ο Παπαναστασίου ήταν επιτυχημένος επαγγελματίας, επιχειρεί να προδιαθέσει τον αναγνώστη. Αλλά και σαν απλή ιστορική πληροφόρηση ο Κορδάτος δεν είναι ακριβής. Οι Παπαναστασίου και Σπέρας ήταν πράγματι επικεφαλής τάσεων μέσα στο ΣΕΚΕ, αλλά διαφορετικών και φορές αντίπαλων. Ο Σπέρας από την δημιουργία του κόμματος είχε δική του αντίληψη για το συνδικαλιστικό κίνημα, υποστηρίζοντας τις αυτόνομες σχέσεις ανάμεσα στο κόμμα (ΣΕΚΕ) και το συνδικάτο (ΓΣΕΕ). Αποψη, που ο Παπαναστασίου, επικεφαλής της «κομμουνιστικής πτέρυγας» του κόμματος από το 1920, δεν συμμερίζεται αλλά πολεμά, υπέρμαχος της πλήρους ευθυγράμμισης του συνδικαλιστικού κινήματος με την πολιτική του «εργατικού κόμματος». Ο Σπέρας διαγράφηκε το 1920 ακριβώς για τις αντιλήψεις του πάνω στο συνδικαλιστικό, ακολουθούμενος από σοβαρό αριθμό συνδικαλιστικών στελεχών του ΣΕΚΕ. Ο Ε. Παπαναστασίου, μαχητικό και θεωρητικά καταρτισμένο στέλεχος του κόμματος, φορέας απόψεων συγγενικών με τις τάσεις της γερμανικής σοσιαλιστικής αριστεράς (Λούξεμπουργκ, Πάνεκουκ, Γκόρτερ) αποχωρεί μόλις το 1924 μαζί με το τμήμα του Πειραιά και στελέχη άλλων τοπικών τμημάτων του ΣΕΚΕ.

Αλλά εκτός από την ανακρίβεια, σημαντική για την κατανόηση των πολιτικών ιδεών μέσα στο ΣΕΚΕ, ο Κορδάτος επιχειρεί, *χωρίς στοιχεία* να σπιλώσει την πολιτική μνήμη αγωνιστών που αν δεν βρέθηκαν στην ηγεσία του ΚΚΕ μέχρι το τέλος, άλλο τόσο δεν βρέθηκαν στην υπηρεσία της Ασφάλειας.

«Αργότερα ο Σπέρας έγινε όργανο της αστυνομίας. Ο Παπαναστασίου όμως ήταν όργανο μυστικό από το 1918, από τότε που μήγε στο Κόμμα.»⁵

Δεν είναι αλήθεια θαυμαστός τρόπος συγγραφής της ιστορίας; Το ύφος του Κορδάτου επαναλαμβάνεται σε κάθε αναφορά στους «μικρούς» της εργατικής ιστορίας, με επιθέσεις κατά των Γεωργιάδη, Σίδηρη και κάθε άλλου που δεν έμεινε στο κόμμα μετά το 1924. Ας σταθώ όμως εδώ, γιατί επιδίωξη μου, το επαναλαμβάνω, δεν είναι να «αντιμετωπίσω» λέξη προς λέξη τα όσα γράφει ο Κορδάτος, αλλά να δώσω ένα παράδειγμα για το πώς *δεν γράφεται η ιστορία*.

II

Λίγο πιο συστηματικά θα σταθώ στις εργασίες των Α. Ελεφάντη⁶ και Α. Ρήγου⁷,

χωρίς να είναι αυτές οι μόνες που έχουν ανακρίβειες. Είναι όμως οι αντιπροσωπευτικότερες του είδους.

Οι δυο ιστορικοί ρίχνουν το γάντι σε όλες τις εκτός του ΚΚΕ τάσεις, άλλες πράγματι μικρές άλλες όμως όχι, της περιόδου 1920-1936, με μοναδικό κριτήριο την αριθμητική τους δύναμη. Έτσι ουσιαστικά διαγράφεται ένα σύνολο τάσεων και κινήσεων χωρίς να εξεταστούν η χρονική στιγμή που παρουσιάστηκαν, ο ρόλος που έπαιξαν και αυτός που μπορούσαν να παίξουν, το αν εκπλήρωσαν ή όχι τον στόχο τους. Ας γίνουμε όμως πιο συγκεκριμένοι δίνοντας ορισμένα συγκεκριμένα παραδείγματα.

Μιλώντας για τα αποχωρήσαντα μέλη και στελέχη της Σοσιαλιστικής Νεολαίας, ο Α. Ελεφάντης λέει:

«Πρόκειται για πρώην μέλη της Σοσιαλιστικής Νεολαίας, τα οποία, βλέποντας ότι το ΣΕΚΕ προσανατολίζεται προς τα «δεξιά» και δεν αποφασίζει την αποκλειστική σύνδεση με την Γ' Διεθνή ίδρυσαν ξεχωριστή οργάνωση στον Πειραιά, την Κομμουνιστική Ένωση που εξέδιδε το περιοδικό Κομμουνιστής.»⁸

Οι νέοι αυτοί της Σοσιαλιστικής Νεολαίας, αρκετοί από τους οποίους ήταν στελέχη της διοίκησης του ΣΕΚΕ αποχώρησαν για να πιέσουν απ' έξω, πιο ελεύθερα το κόμμα να προσχωρήσει στην Κομμουνιστική Διεθνή, καθώς και για να χτυπήσουν τον «αρριθισμό» που διέβλεπαν σε πολλά στελέχη του. Το περιοδικό της ομάδας αυτής δεν λεγόταν «Κομμουνιστής» αλλά «Κομμουνισμός» και η ομάδα δεν ήταν τοπικό φαινόμενο του Πειραιά (ίσως ο συγγραφέας συγχέει την διεύθυνση της ομάδας που ήταν Πειραιώς 40 στην Αθήνα, με την πόλη του Πειραιά) αλλά ομάδες της δρούσαν στην Λάρισα, Θεσσαλονίκη, Σύρο και αλλού.

«Η Κομμουνιστική Ένωση διαλύθηκε μετά το Β' Συνέδριο του ΣΕΚΕ (Απρίλιος 1920) διότι ο λόγος για τον οποίο είχε δημιουργηθεί εξέλιπε...»

Η Κομμουνιστική Ένωση ιδρύθηκε επίσημα τον Φεβρουάριο του 1921, το περιοδικό της όμως άρχισε να εκδίδεται από την 1η Οκτωβρίου του 1920 σαν «δεκαπενθήμερο σοσιαλιστικό μορφωτικό περιοδικό». Δεν μπορούσε λοιπόν να προσχωρήσει στο ΣΕΚΕ μετά το Απρίλιο του 1920 - και όταν μιλάμε για «μετά» εννοούμε ένα λογικό χρονικό διάστημα- μια ομάδα που ιδρύθηκε επίσημα το 1921

Η ομάδα της Κομμουνιστικής Ένωσης αποφάσισε την προσχώρηση της στο κόμμα μόλις στα τέλη του Ιουλίου 1921, ενώ το περιοδικό της διέκοψε την έκδοση του μετά το τεύχος της 1ης Σεπτεμβρίου 1921 του ίδιου χρόνου. Ο λόγος της προσχώρησης στο ΣΕΚΕ δεν ήταν οι αποφάσεις του Β' του Συνεδρίου αντίθετα ήταν αυτές που οδήγησαν την ομάδα του «Κομμουνισμού» στην δημιουργία της «Κομμουνιστικής Ένωσης», «αλλά ο σπουδαιότερος λόγος που η Κομμουνιστική Ένωση μπαίνει στο Κόμμα είναι ότι ευρισκόμεθα στις παραμονές που θα ζητήσουν από τον Κομμουνισμό σωτηρία οι προδομένες μάζες στον καιρό που οι χιλιάδες κομμουνιστές που εδημιούργησε η τελευταία εκστρατεία, θα μπουν στον αγώνα μας. Αυτή τη στιγμή πρέπει να είμαστε όλοι μέσα στο Κόμμα...»

«Μετά την προσχώρηση του ΣΕΚΕ στην Γ' Διεθνή, η Κομμουνιστική Ένωση επανέρχεται στο Κόμμα. Ορισμένα όμως μέλη της που διαφωνούν για την τακτική -προς τις μάζες- της Διεθνούς παραμένουν έξω από το Κόμμα. Εκδίδουν το περιοδικό "Αρχείον του Μαρξισμού"».

Το ΣΕΚΕ αποφάσισε την προσχώρηση στην ΚΔ το 1920. Η Κομμ. Ένωση προσχώρησε όπως είδαμε το 1921. Κανένα μέλος της δεν έμεινε έξω από το ΣΕΚΕ διαφω-

νώντας με την «τακτική προς τις μάζες» γιατί απλά αυτή η «τακτική» υιοθετήθηκε από την Γ' Διεθνή μόλις στο Ε' Συνέδριο το 1924! Το δε «Αρχείο του Μαρξισμού» εκδίδεται όχι το 1924 αλλά το 1923 από μέλη του ΣΕΚΕ (ο Τζουλάτι εξακολουθούσε να είναι στην Διοίκηση). Όταν το κόμμα υιοθετεί τις αποφάσεις του Ε' Συνεδρίου της ΚΔ, δεν υπάρχει πια κανείς από τις παλιές τάσεις μέσα για να διαφωνήσει, αφού στην περίοδο 1923-1924 αποχώρησαν ή διαγράφηκαν. Όμως και πάλι δεν βρέθηκε κανείς να διαφωνήσει με αυτή την «τακτική» αντίθετα όλες οι τάσεις από αυτή του Ε. Παπαναστασίου μέχρι εκείνη του Γ. Γεωργιάδη, μιλούσαν στο όνομα της Γ' Διεθνούς. Το δε «Αρχείο του Μαρξισμού» μέχρι το 1928 (και στο Συνέδριο της εργαζόμενης νεολαίας Αθήνας-Πειραιά) υπεραμυνόταν της τριτοδιεθνιστικής του καθαρότητας. Οι διαφορές που χώρισαν τις τάσεις στο ΣΕΚΕ-ΚΚΕ ήταν ακριβώς η σωστή ερμηνεία των αποφάσεων της Κομμουνιστικής Διεθνούς, η αποδοχή «άνευ όρων» ή όχι των καθηκόντων που η Διεθνής ανέθετε στα κόμματα μέλη της. Η περιφημη «τακτική προς τις μάζες» δεν απέκτησε ποτέ διαστάσεις τέτοιες που να υπαγορεύουν την διάσπαση ή την ίδρυση άλλης ομάδας. Αλλά και δεν εξηγεί ο συγγραφέας πώς, με ποια «μαντική» ικανότητα «μερικά μέλη» της Κομμουνιστικής Ένωσης, διαφώνησαν από το 1921 με μια απόφαση που θα παιρνότανε το 1924!

Και για να κλείσουμε με την Κομμουνιστική Ένωση, παραθέτω ένα παράδειγμα πρόχειρης εργασίας:

«...η Ανεξάρτητη Κομμουνιστική Οργάνωση (σ.σ. λίγες παραγράφους πριν την αναφέρει με το σωστό της τίτλο που ήταν Ανεξάρτητη Κομμουνιστική Νεολαία) δεν είχε συνέχεια αλλά πολλά μέλη της προσχωρούν στην 'Κομμουνιστική Ένωση' του Πειραιά - Ευ. Παπαναστασίου που έκδιδε το περιοδικό "Κομμουνιστής", ενώ από την ίδια κίνηση τροφοδοτείται αργότερα η οργάνωση του «Αρχείου του Μαρξισμού».¹³

Αν θέλουμε να επαναλάβουμε το παιχνίδι με τις ημερομηνίες η Ανεξάρτητη Κομμουνιστική Νεολαία (ΑΚΝ) ιδρύθηκε στις 10 Μαΐου 1921 και ενώθηκε με την Κομμουνιστική Νεολαία Αθήνας (νεολαία της Κομμ. Ένωσης) το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου.¹⁴ Η Κομμ. Ένωση του Ε. Παπαναστασίου ιδρύθηκε το 1924 και επομένως φαίνεται μάλλον δύσκολο μέλη της ΑΚΝ. να περίμεναν τρία ολόκληρα χρόνια για να προσχωρήσουν στην κίνηση του Παπαναστασίου που άλλωστε δρούσε μέσα στο ΣΕΚΕ. Αυτή η τελευταία έκδιδε το «Κομμουνιστικό Βήμα» και όχι τον «Κομμουνιστή». Στην Κομμ. Ένωση του 1920-21 προσχώρησε πραγματικά η ΑΚΝ και δεν υπάρχουν στοιχεία που να στηρίζουν την τροφοδότηση του «Αρχείου» (1923) από αυτήν. Αλλωστε ο ρόλος της Ανεξάρτητης νεολαίας περιορίζεται στους λίγους μήνες της Άνοιξης του 1921 και αφορά ζητήματα της λειτουργίας της νεολαίας του ΣΕΚΕ. Ύστερα από το καλοκαίρι 1921 δε βρίσκεται πουθενά κανένα όνομα των πρωταγωνιστών της ΑΚΝ (μιλάω φυσικά για την δεκαετία του '20).¹⁵

«...Κομμουνιστική Ένωση Ελλάδας, με βασικό εκπρόσωπο τον Ευαγ. Παπαναστασίου... αλλά γρήγορα διαλύθηκε. Η Κομμουνιστική Ένωση του Ε. Παπαναστασίου είναι, κατά κάποιον τρόπο συνέχεια της «Κ.Ε.» των Τζουλάτι και Δούμα (ιδρυτών του «Αρχείου») που πρωτοεμφανίστηκε το 1920».¹⁶

«Άλλη διασπαστική κίνηση είναι η Κομμουνιστική Ένωση Ελλάδας, βραχύβια και μάλλον τοπική οργάνωση από διαγραμμένα και απομακρυνθέντα μέλη του ΚΚΕ, με ουτοπικό σκοπό την άμεση κήρυξη της προλεταριακής επανάστασης. Διαλύθηκε γρήγορα».¹⁷

Η Κομμ. Ένωση του 1924 διαλύθηκε το 1936(!) για να προσχωρήσει στο «ανανεω-

μένο» ΚΚΕ, αφού στο Συνέδριο της το 1925 είχε αποφασίσει να μην επαναπροσχωρήσει σ' αυτό. Δεν είχαν διαγραφεί τα μέλη της αλλά αποχώρησαν στην συνεδρίαση του Τμήματος Πειραιά του ΣΕΚΕ στις 3 Απριλίου 1924, παρασύροντας και στελέχη των οργανώσεων Αθήνας, Πάτρας, Καρδίτσας κλπ. Η άποψη ότι η Κομμ. Ένωση του 1924 είναι συνέχεια εκείνης του 1920 είναι εντελώς λανθασμένη, γιατί οι δυο τάσεις, η Κομμ. Πτέρυγα (Παπαναστασίου) και η αριστερά της σοσιαλιστικής νεολαίας (Τζουλάτι) ακολούθησαν πάντοτε διαφορετικούς δρόμους, τόσο μέσα στο Κόμμα όσο και αργότερα έξω από αυτό. Τα πρακτικά των ομάδων, η πορεία τους ακόμη, στηρίζουν αυτή την άποψη της χωριστής δράσης.¹⁸ Είναι όμως σωστή ιστορική γραφή η φράση «με ουτοπικό σκοπό την άμεση κήρυξη της προλεταριακής επανάστασης»;

«Το Αρχείο στα 1929 εμφανίζεται δημόσια στον αριστερό χώρο με το όνομα Ένωση Διεθνιστών Κομμουνιστών. Από τον Απρίλη του 1930 εκδίδει την ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ»¹⁹

ΦΩΝΗ του ΛΑΟΥ

*Ο Η ΟΗΥΩΗ ΤΗΙ 7r

ΌϊΜΑίτιτicia cueicfii τια UMMX

Η ΕΡΓΑΤΙΚΕ

ΠΡΟΣ ΤΟ* r

" Μ Μ

ΧΙΠΑΡ'ΥΑΚΟΧ

εΒΟΟΜΑΛΙΑΙΟ Οff A NO TMf ANΤΙΠΟΛΙΤΕΥΗΪ *QT KOMMOYNICTIKOY KOMMATOI TMI EΛΛAΔOX

«Το 1929 το Αρχείο εμφανίζεται δημόσια με το όνομα Ένωση Διεθνιστών Κομμουνιστών. Συμμετέχει στις εκλογές του 1936...»²⁰

Η Ένωση Διεθν. Κομμ. δεν υπήρξε ποτέ στην Ελλάδα. Το Αρχείο, το 1930, αφού ήρθε σε επαφή με αντιπρόσωπους της Διεθνούς Αριστερής Αντιπολίτευσης (τάση Τρότσκυ), μετονομάστηκε τον Αύγουστο του 1930 σε Κομμουνιστική Οργάνωση Μπολσεβίκων Λενινιστών (Αρχειομαρξιστών) (ΚΟΜΛΕΑ) και άρχισε τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου την έκδοση της «Πάλης των Τάξεων». Στις εκλογές του 1936 οι αρχειομαρξιστές, δεν πήραν μέρος, αποδεκατισμένοι από την διάσπαση του 1934 που χώρισε τους οπαδούς του Τρότσκυ από εκείνους που έμεναν πιστοί στην «ελληνική γραμμή» (Γιωτόπουλος). Μήπως ο Α. Ρήγος εννοεί τις εκλογές του 1933, στις οποίες πήρε μέρος η ΚΟΜΛΕΑ με ιδιόμορφο τρόπο, ή εκείνες του 1951;²¹

Τέτοια λάθη, όπως και η ερμηνεία των αρχικών της ΚΕΟ, σε Κομμ. Επαναστατική Οργάνωση, από Κομμ. Ενωτική Ομάδα, τίτλο σε πλήρη αρμονία με τους ενωτικούς στόχους που έβαζε μέσα στο χώρο της κομμουνιστικής αριστεράς η ΚΕΟ ή ακόμη η κατά τον Α. Ελεφάντη έκδοση του «Μπολσεβίκου» από την ίδια ομάδα²², δεν βοηθούν ασφαλώς στην ιστορική έρευνα.

Ακόμη και οι έλληνες σοσιαλιστές υποτιμούνται βαθειά, ενώ διαπράττονται μια σειρά λάθη που διαστρεβλώνουν την πολιτική τους δράση όποιων διαστάσεων και αν ήταν. Λίγα ή και τίποτα ως αναφορά τον Πλ. Δρακούλη και τον Ν. Γιαννιό, πρωτεργάτες της σοσιαλιστικής ιδέας στην Ελλάδα. Λανθασμένες πληροφορίες για τους άλλους, Γεωργιάδη, Σίδερη, Μπεναρόγια, κλπ.

«Η Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση (σ.σ. η οργάνωση που ίδρυσαν οι Γεωργιάδης, Σίδερης, Μπεναρόγια το 1924 μετά την αποχώρηση τους από το ΣΕΚΕ) εξέδιδε την εφημερίδα ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ, αλλά σύντομα διαλύθηκε και τα βασικά της στελέχη προσχώρησαν στο κόμμα του Καφαντάρη. Στην σύντομη ζωή της είχε συνδεθεί με την Β' Διεθνή και τη Σοσιαλιστική του Αμστερνταμ»²³.

«Χαρακτηριστική περίπτωση: η Νέα Εποχή του Μπεναρόγια. Το -Σοσιαλιστικό Κόμμα- του παλαίμαχου σοσιαλιστή Γιαννιού και η ΕΣΕ. Οι προσπάθειες (σ.σ. για την ίδρυση Σοσιαλιστικού Κόμματος) όμως ναυάγησαν και πολλά από τα στελέχη των σοσιαλιστικών αυτών κινήσεων απορροφήθηκαν από τους Προοδευτικούς Φιλελεύθερους του Καφαντάρη και προπαντός από την Δημοκρατική Ένωση του Παπαναστασίου»²⁴.

Γιατί ο Ελεφάντης πιστεύει ότι η Εργατική Σοσιαλιστική Ένωση (ΕΣΕ) έκανε συλλογή από Διεθνείς δεν λέει, αλλά από την ανάγνωση των εντύπων της βλέπουμε ότι σε όλη την διάρκεια της δράσης της δεν έπαψε να προσπαθεί να προσχωρήσει στην Γ' Διεθνή, κριτικάροντας την πολιτική των σοσιαλδημοκρατικών Διεθνών.²⁵ Μετά την διάλυση της, στις αρχές του 1925, τα μέλη της ΕΣΕ συνεργάστηκαν με το κόμμα του Γιαννιού ή επέστρεψαν στο ΚΚΕ (Μπεναρόγια) ή συνέχισαν ανεξάρτητη σοσιαλιστική δραστηριότητα (περίπτωση ομάδας Πασσαλίδη στην Θεσ/νίκη). Μόνο ο Γεωργιάδης συνεργάστηκε με το κόμμα του Καφαντάρη σαν ανεξάρτητος εργατικός υποψήφιος, στις εκλογές του 1926, για να ανεξαρτητοποιηθεί από αυτό αμέσως μετά την εκλογή του. Κανείς άλλος σοσιαλιστής δεν βρέθηκε στο κόμμα του Καφαντάρη και προπαντός στην Δημοκρατική Ένωση που οι περισσότεροι θεωρούσαν σαν "εσωτερικό εχθρό" λόγω της «σοσιαλδημοκρατικής υφής» της. Ο Γιαννιός μαζί με το Εργατικό Κόμμα του Καλομοίρη επανίδρυσαν το ΣΕΚΕ το 1928 στο οποίο βρέθηκαν προς στιγμή και οι γύρω από τον Στρατή συνδικαλιστές. Ακόμη και μετά την

ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΚΡΙΤΙΚΗΣ

αποχώρηση τους, ίδρυσαν ο καθένας άλλες σοσιαλιστικές ομάδες, αλλά κανείς τους δεν προσχωρούσε στα τότε επίσημα πολιτικά κόμματα.

«Το 1930 αρχίζει μια νέα προσπάθεια συνεννόησης των σοσιαλιστικών δυνάμεων. Η ιδρυτική διάσκεψη της Θεσ/νίκης μέσα σε έντονες διαμάχες αποφασίζει την επανίδρυση του "Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδας" (ΣΚΕ) και εκλέγει γι' αυτό Κεντρική Οργανωτική Επιτροπή. ...Τελικά το 1932 επέρχεται συγχώνευση όλων των σοσιαλιστικών τάσεων στο ΣΚΕ. Μόνο ο Γιαννιός παραμένει ανεξάρτητος».²⁶

Πράγματι το 1930 οι σοσιαλιστικές κινήσεις ήταν πολλές (εκτός από το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα του Γιαννιού και το Σοσιαλιστικό Κέντρο Θεσ/νίκης του Πασσαλίδη, είναι η Εργατική Σοσιαλιστική Παράταξη ή Ανεξάρτητο Σοσιαλιστικό Κόμμα του Στρατή, το Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό του Καλομοίρη, το Ενωτικό Εργατικό του Γεωργιάδη καθώς και άλλες μικρότερες ομάδες συγκεντρωμένες γύρω από εκδοτικές απόπειρες) και γίνεται αναγκαία η συγχώνευση τους. Όμως μόνο οι τάσεις Γιαννιού και Πασσαλίδη πραγματοποιούν την ενοποίηση (1931) παρασύροντας ένα χρόνο αργότερα και την τάση του Στρατή (1932). Σε όλη αυτή την κίνηση για την ενοποίηση, πρωτοστάτησε ο Γιαννιός με το περιοδικό του «Σοσιαλιστική Ζωή», στο δε ενωμένο Σοσιαλιστικό Κόμμα του '32 ήταν ένα από τα οχτώ μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του (Χωμενίδης, Δελαζάνος, Γιαννιός, Γιαμμογιάννης, Καζάκος, Στρατής, Πασσαλίδης και Σωμερίτης). Είναι ανακριβές λοιπόν ότι ο Γιαννιός παραμένει ανεξάρτητος. Το 1934-35 σε μια περίοδο νέας κρίσης για το ΣΚΕ, ο Γιαννιός θέλησε να συνεχίσει με τους παλιούς συντρόφους του και με τον ίδιο τίτλο, διαφωνώντας σε ζητήματα τακτικής, ένα από τα οποία ήταν αυτό της εκλογικής σύμπραξης με άλλα κόμματα. Τότε ο Γιαννιός είχε ταχθεί υπέρ της ανεξάρτητης εκλογικής καθόδου σε ορισμένες περιοχές και σε άλλες υπέρ της σύμπραξης του ΣΚΕ με το Αγροτικό Κόμμα, «συμπράττοντες με το κόμμα που δεν θα έθιγε τη σοσιαλιστική μας αυτοτέλεια λ.χ. το Αγροτικό»²⁷. Αντίθετα οι υπόλοιποι (Στρατής, Πασσαλίδης κ.ά.) είχαν ταχθεί υπέρ της δημιουργίας κοινού μετώπου ανάμεσα στους σοσιαλιστές, τους αγροτικούς και στο κόμμα του Παπαναστασίου. Στο ΣΚΕ, επικράτησε τελικά η άποψη του Γιαννιού.

III

Δυστυχώς το συμπέρασμα που βγαίνει είναι ότι απέναντι σε ένα κοινό διψασμένο για την πραγματική μας ιστορία, οι εκπρόσωποι της ελληνικής εργατικής ιστορίας, είναι αδύναμοι να ανταποκριθούν. Προχειρότητα και ανακρίβεια σε ότι αφορά τις «μικρές» ομάδες, είναι δίχως άλλο ένα τμήμα της «ιστορίας του νικητή». Γι αυτήν ο «νικημένος» δεν έπαιξε κανένα ρόλο, δεν έκανε ιστορία, ήταν «εξωϊστορικός».

«...Αλλά είναι δύσκολο να παρακολουθήσει κανείς αυτό το ρευστό οργανωτικιστικό ακτιβισμό. Αλλωστε τα ρεύματα αυτά μετά το 1933-34 δεν έχουν απολύτως κανένα πολιτικό βάρος. Συντηρούνται στον κλειστό ομαδοποιημένο μικρόκοσμο μερικών ατόμων χωρίς δράση και πολιτική προβολή. Ήταν κινήματα εξωϊστορικά.»²⁸

Είναι αλήθεια θλιβερό - όσο και αντιεπιστημονικό - στην εποχή που η ιστορία χρησιμοποιεί όλη την σύγχρονη τεχνολογία για να συλλέξει και το τελευταίο στοιχείο που θα φωτίσει την έρευνα, ιστορικοί να υιοθετούν απόψεις που αφαιρούν δι-

χωσ άλλο από αυτή την έρευνα πολύτιμα στοιχεία. Για χρόνια οι ιστορικοί σε όλο τον κόσμο ξαναγράφουν την ιστορία, σαν ιστορία του συνόλου και όχι μόνο των προσώπων ή μιας κοινωνικής ή πολιτικής ομάδας. Μπορεί ποτέ ο ιστορικός, ο ιστορικός του κινήματος της εργατικής τάξης, να χαρακτηρίσει μια ομάδα, μια οργάνωση ή έστω ένα άτομο εξωϊστορικό; Να υποστηρίξει ότι δεν έκανε ιστορία; Ποιος λοιπόν κάνει την ιστορία κατά τον Α. Ελεφάντη;

Σε όλη του τη διάρκεια το εργατικό κίνημα της Ελλάδας, βρίσκεται στο κέντρο της «πάλης» ανάμεσα σε δυο «κουλτούρες». Την ελληνική, όπως αυτή διαμορφώνεται από τους έλληνες σοσιαλιστές, από τις τοπικές ή επαγγελματικές ομάδες, και την «ευρωπαϊκή», μαρξιστική και από το 1919 «τριτοδιεθνιστική». Η πάλη των τάσεων μέσα στο ελληνικό εργατικό κίνημα δεν είναι τίποτε άλλο από πάλη ανάμεσα στις δυο αυτές «κουλτούρες». Το ΣΕΚΕ είναι το κέντρο σύγκρουσης ανάμεσα στο «ελληνικό» και το «ξένο». Το Ελληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (Δρακούλης) και το Σοσιαλιστικό Κόμμα (Γιαννιός) διατηρούν την «ελληνική άποψη» του εργατικού κινήματος, όπως αυτό μπορούσε να αναπτυχθεί κατά τις ριζοσπαστικές ελίτ της «παλιάς Ελλάδας».

Το αρχαιομαρξιστικό κίνημα, δεν θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί σαν «μυστική εταιρεία», όπως το χαρακτηρίζει ο Α. Ελεφάντης, αλλά πρέπει να μελετηθεί στις σωστές του διαστάσεις, του ελληνικού φαινομένου, αδιάρηκτα συνδεδεμένου με την φάση που διέτρεχε το ελληνικό εργατικό κίνημα την περίοδο του μεσοπολέμου. Οι αρχαιομαρξιστές γνώρισαν ιδιαίτερη ανάπτυξη στους ανάπηρους του Μικρασιατικού πολέμου, στους πρόσφυγες και στα μη επικερδή εργατικά επαγγέλματα (αρτεργάτες, τσαγαράδες, ζαχαροπλάστες, κλπ.). Η μυστική δράση τους υπαγορευόταν από τον αρχικό στόχο της ομάδας - η κομμουνιστική θεωρητική κατάρτιση των μελών του ΚΚΕ - από την δικτατορία Πάγκαλου, και από την εχθρική σε κάθε «αυτόνομη» ενέργεια στάση του κόμματος. Σ' αυτό συνέβαλε ασφαλώς και η ανατολική προέλευση του μεγαλύτερου τμήματος των μελών του. Ο Τζουλάτι άλλωστε, από τους ηγέτες της ομάδας του «Αρχείου» έμεινε στο κόμμα μέχρι και τα μέσα του 1924 ενώ άλλα στελέχη της, όπως ο Π. Ανδρώνης έμειναν και μέχρι το 1928.

Με την επικράτηση των αποφάσεων της Κομμουνιστικής Διεθνούς μέσα στο ΚΚΕ, η πάλη ανάμεσα στις δυο «κουλτούρες» δεν σταματάει. Αντίθετα εκφραστές της κάθε «κουλτούρας» παρουσιάζονται στις εκάστοτε τάσεις τόσο μέσα όσο και έξω από το κόμμα. Σε καμιά ομάδα ούτε στους σοσιαλιστές, ούτε στους αρχαιομαρξιστές, ούτε στις λογής λογής κομμουνιστικές ομάδες που παρουσιάζονται σταμάτησε ποτέ αυτή η πάλη. Ελληνικό και «ξένο» με διαφοροποιήσεις στα ποσοστά επιρροής του, με διαφορετική κάθε φορά ένταση, βρίσκονται αντιμέτωπα στο σύνολο της καθημερινής ζωής των οργανώσεων του εργατικού κινήματος.

Η νίκη της μιας «κουλτούρας» σε βάρος της άλλης δεν υπήρξε ποτέ τελική. Στις καθοριστικές για το ελληνικό εργατικό κίνημα στιγμές, η κάθε «κουλτούρα» έκανε αισθητή την παρουσία της. Και εννοώ ασφαλώς το σύνολο του εργατικού κινήματος. Γιατί πρέπει πάντοτε να παίρνουμε υπόψη μας ότι η κάθε ομάδα, η κάθε τάση, το κάθε κόμμα δεν έζησε και έδρασε μόνο, αλλά μέσα σένα σύνολο άλλων πολιτικών σχηματισμών, που το καθόριζαν. Το ΣΕΚΕ ήταν ΣΕΚΕ όχι μόνο σαν Πετσόπουλος, Κορδάτος, Αποστολίδης, αλλά και σαν Σπέρας, Παπαναστασίου, Τζουλάτι, Γεωργιάδης, Σίδερης, Μπεναρόγια, κλπ., κλπ. Και ήταν ΣΕΚΕ χάρη ασφαλώς στις οποιεσδήποτε σχέσεις, αρνητικές ή θετικές, άμεσες ή έμμεσες, που είχε με τα άλλα σοσια-

λιστικά κόμματα, την Δημοκρατική Ένωση, τους Φιλελεύθερους, το Λαϊκό Κόμμα, κλπ.

Αν σκύψει κανείς πάνω στον τύπο των εργατικών οργανώσεων της εποχής, θα δει ότι η κάθε κίνηση καθόριζε την λειτουργία των άλλων. Το «Αρχείο» ήταν καθοριστικό για την προπαγάνδα του ΚΚΕ και αυτό καθοριστικό για την «ζωή» του «Αρχείου». Η συνεχής πάλη μέσα στο ΣΕΚΕ για προσχώρηση ή όχι, οργανική ή ιδεολογική στην Κομμ. Διεθνή είχε καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του ΣΕΚΕ (ή ότι απέμεινε σ' αυτό) σε ΚΚΕ.

Είναι αναγκαία λοιπόν η μελέτη και των «μικρών» ομάδων στην ιστορία, όχι μόνο γι'α να αποδοθούν σωστά τα γεγονότα και οι καταστάσεις, αλλά για να λειτουργήσει η ίδια η ιστορία.

Ρώμη, Αύγουστος 1984

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Είναι η σοβαρότερη ίσως ιστορική μελέτη που αφορά το εργατικό κίνημα της Ελλάδας, η εργασία του Γ. Λεονταρίτη, *Το ελ'νικό σοσιαλ.ιατικό κίνημα κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*, Αθήνα, *978, όπως επίσης σοβαρές εργασίες είναι του Κ. Μοσκόφ, *Θεσσαλονίκη, τομή της μεταπρατικής πόλης*, Αθήνα, 1978 και του ίδιου *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της εργατικής πάλης*, Θεσ/νίκη 1979.
- 2- Κυρίως το άρθρο του στην «Κομμουνιστική Επιθεώρηση» του Απριλίου 1924, *Η κρίσις του κόμματος και το τελευταίο εθνικό συμβούλιο*.
- 3 Γ. Κορδάτου, *Ιστορία της νεώτερης Ελ.άδας*, τόμος Ε', Αθήνα 1958.
- ⁴- Γ. Κορδάτου, *Ιστορία...*, σελ. 615.
- 5- Γ. Κορδάτου, στο ίδιο.
- 6· Α. Ελεφάντη, *Η επαγγέλια της αδύνατης επανάστασης*, β' έκδοση, Αθήνα. 1979.
- ⁷ Α. Ρήγος, *Πολιτικές εκφράσεις στη Β' Ελληνική Δημοκρατία*, στο *Κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*, Αθήνα 1977.
8. Α. Ελεφάντη, *Η επαγγέλια...*, σελ. 27.
- 9- Α. Ελεφάντη, στο ίδιο.
10. Η ιδρυτική σύσκεψη που νήφισε και Καταστατικό, έγινε την 14 Φεβρουάριου 1921. Μέχρι τότε η ομάδα είχε μορφωτικό χαρακτήρα και αποτελούσε μαζί με άλλες τέτοιες ομάδες στην επαρχία «μια Ένωση Μαρξιστικών Μορφωτικών Ομίλων». (Από γράμμα της Κεντρικής Επιτροπής αυτών των ομίλων προς στέλεχος τους στην Λάρισα, της 8-12-1920, Ανέκδοτο αρχείο της Κομμουνιστικής Ένωσης).
- Η *Η Ένωση μας με το Κόμμα*, στον «Κομμουνισμό» αρ. 20 της 1-8-1921.
- ¹². Α. Ρήγος, *Πολιτικές εκφράσεις*, σελ. 212.
13. Α. Ελεφάντη, *Η επαγγέλια...*, σελ. 294.
- ¹⁴. Η πληροφορία βρίσκεται στον «Κομμουνισμό» αρ. 20 της 1-8-21.
15. «Ριζοσπάστης» της 16 Μαΐου 1921.
- 16· Α. Ελεφάντη, *Η επαγγέλια...*, σελ. 31, σημ. 16.
- ¹⁷- Α. Ρήγος, *Πολιτικές εκφράσεις...*, σελ. 212.
18. Τα πρακτικά όπως και στοιχεία για την δράση της παραθέτονται στο θ. Νικολόπουλου, *Η α,Ληψη του ελληνικού εργατικού κινήματος*, Αθήνα, 1983.
- ¹⁹. Α. Ελεφάντη, *Η επαγγέλια...*, σελ. 27, σημ. 10.
20. Α. Ρήγος, *Πολιτικές εκφράσεις...*, σελ. 212.
21. Στις εκλογές του 1933, η ΚΟΜΛΕΑ κάλεσε τους ψηφοφόρους της να αντικαταστήσουν τα δυο τελευταία ονόματα υποψηφίων του κομμουνιστικού ψηφοδελτίου με εκείνα των Γ. Βιτωρρη και Χ. Αλεξόπουλου (στην Αθήνα). Α. Σάκκο και Γ. Κεφαλά (στην Θεσ/νίκη) και Π. Ανδρόνη (στην Οίτυλο). Από την «Πάλη των Τάξεων», αρ. 230 της 21-2-1933.

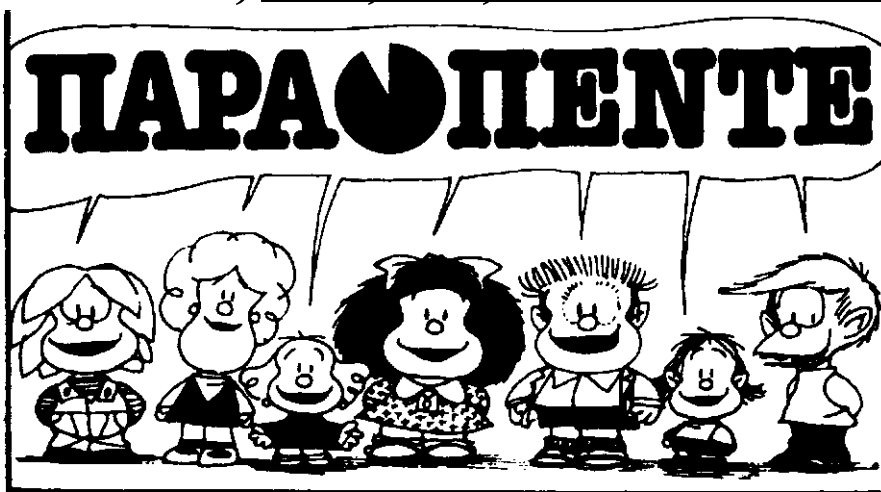
22. Για την ιστορική ακρίβεια η εφημερίδα «Μπολσεβίκος» εκδόθηκε μόλις το 1934 από τους τροτσκιστικών απόψεων αρχαιομαρξιστές.
23. Α. Ελεφάντη, στο ίδιο, σελ. 31, σημ. 16.
24. Α. Ρήγου, στο ίδιο, σελ. 212-213.
25. Η ΕΣΕ έκδιδε την εφημερίδα «Φωνή του Λαού» από την 30-3-1924 έως τις 22-6-1924. Ιδιαίτερα το άρθρο *Διατί διαφωνούμεν*, αρ. 6 της 4ης Μαΐου.
26. Α. Ρήγος, στο ίδιο, σελ. 213.
27. «Γιατί αποτύχαμε στις εκλογές» στην «Σοσιαλιστική Ζωή» αρ. 46-47 (1932).
28. Α. Ελεφάντης, στο ίδιο, σελ. 78, σημ. 72.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ

- Κυκλοφορεί στη σειρά
ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ
- Μέ 188 είκανε;
άπο τίς όποίεσ οί 18 έγχρωμεσ
- Μετάφραση:
Γιώργος Τασβόπονλος
- Στην Μια σειρά κυκλοφορούν:
Π. Βάλντεμεργκ, ΣΟΥΡΡΕΑΛΙΣΜΟΕ
Χ. Ρίχτερ, ΝΤΑΝΤΑ
Κ. Πινατά - Α. Μποτσόλα, ΦΟΥΓΟΥΡΙΣΜΟΪ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ - 3ης Σεπτεμβρίου 22 - τηλ. 5234790

ΒΕΒΑΙΑ, ΛΤΤ,ΚΟΙ, ΑΦΙΣΕΣ κα..

ΠΗΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 58<>A®ΗΝΑ03602549